

OB STOLETNICI ROJSTVA AKADEMIKA DR. ALOJZA ŠERCLJA

Metka CULIBERG¹ & Mitja ZUPANČIČ²

<http://dx.doi.org/10.3986/fbg0085>

Akademik Alojz Šerclj se je rodil 8. decembra 1921. Po končani Klasični gimnaziji v Ljubljani se je zaradi veselja do jezikov leta 1941 odločil za študij grščine in latinščine s primerjalnim jezikoslovjem na Filozofski fakulteti. Med drugo svetovno vojno je študij prekinil, po vojni pa nadaljeval s študijem biologije in geo-

Sl. 1. Akademik Alojz Šerclj, Portret. (Foto: Žiga Culiberg)

logije ter leta 1948 diplomiral. Leta 1961 je na Biotehniški fakulteti doktoriral s tezo »Naseljevanje gozdne vegetacije v Sloveniji od zadnje poledenitve do danes«. Na podlagi razprave »Pelodne analize pleistocenskih in holocenskih sedimentov Ljubljanskega barja« se je leta 1969 habilitiral za izrednega profesorja. Leta 1989 je bil izvoljen za izrednega člana in leta 1997 za rednega člana SAZU.

Z izjemo prvih nekaj let, ko je poučeval geologijo kot srednješolski profesor, je celotno delovno dobo in še celo desetletje po upokojitvi posvetil palinologiji oz. paleovegetacijskim raziskavam. Po prihodu na SAZU leta 1954 je v okviru Arheološkega inštituta organiziral palinološki laboratorij in takoj začel delo s palinološkimi ter s ksilotomskimi in karpološkimi analizami. Od leta 1980 je z delom nadaljeval na Biološkem inštitutu Jovana Hadžija na SAZU (od leta 1981 v okviru Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU). Strokovno se je izpopolnjeval v paleobotaničnih laboratorijih v Nemčiji, na Poljskem, v Italiji, Rusiji ter Franciji in že kmalu s številnimi odmevnimi predavanji sodeloval na mednarodnih botaničnih srečanjih in simpozijih.

Na področju palinoloških raziskav v Sloveniji sicer ni bil pionir, saj je že v začetku 20. stoletja na Ljubljanskem barju F. Firbas pelodno analiziral nekaj šotnih vrtin, biologinja Ana Budnar pa je palinološko raziskala plasti iz mamutovega najdišča v Nevljah (1944), pozneje pa še barja na Pokljuki in Pohorju (1958).

Po daljšem premoru pa je v začetku šestdesetih let s palinološkimi raziskavami začel svoje raziskovalno delo Alojz Šerclj. Njegov raziskovalni prostor je prvenstve-

¹ Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1000 Ljubljana, Novi trg 2; e-mail: meta.culiberg@gmail.com.

² Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1000 Ljubljana, Novi trg 3; e-mail: sazu@sazu.si.

no obsegal slovensko ozemlje, pogosto pa je sodeloval tudi pri paleobotaničnih raziskovanjih na Hrvaškem, največ v Dalmaciji, v Bosni in Hercegovini in v Srbiji.

Že kmalu po začetku palinoloških raziskovanj na Ljubljanskem barju je ovrgel tezo o popolnoma svojstvenem razvoju gozdne vegetacije v Sloveniji, ki jo je postavil Firbas na podlagi napačno interpretiranih, le nekaj tisoč let obsegajočih, a na ves postglacial raztegnjenih šotnih profilov z Ljubljanskega barja. Vse Šercljeve pelodne raziskave so namreč kazale, da je razvoj gozdne vegetacije od konca ledene dobe pred 10.000 leti v našem prostoru potekal podobno, kot so ga palinologi ugotovili za srednjo Evropo, le da so se tam gozdne faze zaradi postopnega umikanja ledenikov proti severu vrstile z več tisočletnim zamikom. Ugotovil je še, da je bilo zaporedje dveh zgodnjih gozdnih faz – leske in mešanega hrastovega gozda – obrnjeno, namreč, da je slednja južno od Alp dosegla višek pred leskovo fazo.

S pelodnimi diagrami je A. Šerclj dokazal, da so pri nas že v poznem glacialu po umiku ledenikov tla

najprej poselili borovi gozdiči in smreka, nekoliko pozneje se jim je pridružila še breza. To je bila pionirska borovo-brezova faza. Z otoplitvijo v začetku holocena so se začeli hitro širiti prvi listavci: brest, javor, hrast, jesen in lipa. To je bila faza mešanega hrastovega gozda. Sledila ji je kratkotrajna faza leske, tej pa faza bukve, ki je kmalu prevladala v tedanjih gozdovih. Ko se ji je že pred dobrimi 7000 leti pridružila še jelka, je bil z najvišjo stopnjo, fazo bukve z jelko, primarni razvoj gozda južno od Alp zaključen. Vse gozdne faze, ki so potem sledile, so bile sekundarne faze, ki za razliko od primarnih niso bile več toliko posledica podnebnih sprememb, marveč vse močnejše posledica antropozogenega vpliva.

Ko je A. Šerclj na številnih pelodnih diagramih z različnih območij Slovenije zasledoval gozdne faze, ki so si v naravnem razvoju sledile v sekularnem zaporedju, hkrati pa so bile vse te faze druga poleg druge navzoče v mozaiku današnje vegetacije, je bil prepričan, da današnje nižje, inicialne stopnje ne morejo biti relikti, ki naj bi bili obtičali na določeni stopnji razvoja od konca pleistocena do današnjega časa. Tako je prišel do zaključka, da današnji borovi in brezovi gozdovi ne morejo biti »glacialni relikti«, kot jih je nekoč označil znani slovenski biolog in kot jih nekateri še danes kot take tolmačijo. Po Šercljevem prepričanju imajo današnji borovi gozdovi skupno le to, da so kot pionirji nastopali v poznem glacialu in da tudi danes pionirsko zaraščajo degradirane, za drugo vegetacijo neprimerne površine. V nobenem od preštevilnih holocenskih pelodnih diagramov namreč ni zaznal strnjene krivulje visokih vrednosti borovega peloda, vedno pa je bila prisotna na ledenodobnih diagramih.

Tudi današnji pragozdovi po Šercljevih spoznanjih ne morejo biti nadaljevanje pradavnih primarnih gozdov, četudi človek v njih ni nikoli posegal. So le naravi prepuščeni gozdovi.

Z raziskavami makroskopskih rastlinskih ostankov, predvsem zoglenelih ostankov lesa iz paleolitskih najdišč v Sloveniji, je pogosto ugotovil poleg prevladujočega oglja iglavskega lesa tudi oglje mezofilnih drevesnih vrst, včasih tudi sporiadično prisotnost njihovega peloda. To pa mu je pomenilo, da so se v bližnji okolici takratnih človekovih bivališč v obdobju zadnje poledenitve v posebnih zavetnih legah, mikrorefugijih, obdržali tudi nekateri listavci. Ko pa so se podnebne razmere v poznem glacialu začele postopoma izboljševati, se je od tam začela naglo širiti preživela drevesna vegetacija.

Izsledke svojih dolgoletnih raziskovanj in spoznanj je združil v slovensko-angleški mono-

Sl. 2. Alojz Šerclj (desno) in Mitja Zupančič pri vrtanju 9 metrov globokega palinološkega profila na Ledinah na Jelovici (1980). (Arhiv Metke Culiberg)

grafiji Začetki in razvoj gozdov v Sloveniji (Dela SAZU, 1996), ki jo z gotovostjo lahko uvrščamo med eno temeljnih preglednih del s tega področja v srednji in jugovzhodni Evropi. S pohvalno oceno so se nanjo odzvali številni domači in tuji raziskovalci, npr. D. Minšek, M. Zupančič, I. Dakskobler, W. van Zeist - Groningen, B. Berglund - Lund, R.G. West - Cambridge idr.

Na pobudo fitocenologa M. Zupančiča pa je v zadnjem obdobju skupaj s sodelavko M. Culiberg palinološko raziskoval profile gozdnih tal. Tovrstna raziskovanja so bila namenjena fitocenologom, saj so dala vpogled v razvojna dogajanja gozdov v bližnji preteklosti in temu ustrezno tolmačenje današnjega stanja gozdnih fitocenoz, ponujajo pa tudi razmislek o bodočih posegih in racionalnem izkoriščanju gozdov.

Kot cenjen strokovnjak za paleopalinologijo je imel A. Šercelj številna predavanja doma in v tujini, bil je član vrste domačih in mednarodnih društev oziroma organizacij, dolgoletni član uredniškega odbora dveh znanstvenih revij v Italiji. Svoje široko delovanje je dokazal tudi s številnimi strokovnimi ocenami, poljudnoznanstvenimi članki in strokovnimi ekspertizami. Iz različnih tujih jezikov je prevedel šestnajst strokovnih in poljudnoznanstvenih knjig. Od leta 1969 je kot izredni profesor občasno predaval

na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo ljubljanske univerze.

Leta 1965 je za rezultate svojega raziskovalnega dela prejel nagrado Sklada Borisa Kidriča. Leta 2000 je postal častni član Slovenskega arheološkega društva in leta 2001 častni član Botaničnega društva Slovenije. Leta 1973 mu je ameriški Geološki raziskovalni center pri Ministrstvu za notranje zadeve (U.S. Geological Survey) podelil Certifikat za zasluge (Certificate of Merit) za palinološka raziskovanja, ki jih je opravil v pogorju Sierra Nevada.

Njegovo raziskovalno delo in rezultati, plod velikega znanja in vztrajnega dela, so bili v mednarodnem prostoru sprejeti z vsesplošnim priznanjem in visoko cenjeni. Ob vsem tem pa je bil A. Šercelj topel in skromen človek, ki so ga odlikovali poštenje, delavnost, resnicoljubnost in kolegialnost. Vedno je bil pripravljen na pogovor in svoja razmišljanja je nesebično delil s kolegi iz različnih strok. Kot široko razgledanega in klasično izobraženega intelektualca so ga zanimala tudi druga znanstvena, strokovna ali življenjska področja. Govoril je več jezikov, rad je poslušal klasično glasbo, kot samouk je rad igral klavir in orgle. Od mladih let pa vse dokler so mu dopuščale moči pa je rad zahajal v gozdove, opazoval in zaznaval dogajanja v njih in se v mislih pogosto sprehajal tudi po njihovi preteklosti.

Sl. 3. A. Šercelj v pogorju Sierra Nevade (1973). (Arhiv Marka Šerclja)

